

ENCARA ALGUNS COMENTARIS SOBRE LA NOCIÓ DE SINONÍMIA (A PROPÒSIT D'UN ARTICLE DE G. SALVADOR)

RAMON CERDÀ

A l'amic Joan Veny, bonhomia excepcional, admirable saviesa

«When I use a word», Humpty Dumpty said in a rather a scornful tone,
«it means just what I choose it to mean —neither more nor less.»

«The question is», said Alice, «whether you can make words mean
so many different things».

«The question is», said Humpty Dumpty, «which is to be master
—that's all».

(Lewis Carroll, *Alice Through the Looking Glass*, cap. 6)

Is there another word for synonym? (Steven Wright)

1. Presentació

1.1. D'ençà que vaig llegir, fa més de vint anys, el treball de Gregorio Salvador «Sí hay sinónimos» he mantingut el propòsit d'afegir una reflexió personal sobre la sinonímia, i trobo que ara, en homenatge a Joan Veny, ha pervingut l'oportunitat ideal¹. Per a qui no el conegui, el contingut del treball es pot resumir com un al·legat a favor de l'existència de sinònims absoluts tot i que gairebé tothom la nega, des dels primers tractadistes que cita, com ara A. Darmesteter i M. Bréal, fins a moderns força reconeguts com K. Baldinger, G. Berruto, B. Pottier, E. Coseriu, F. R. Palmer o S. Ullmann. El

¹ L'article data de 1983 i està publicat a Salvador 1985, pàgs. 51-66. A la introducció l'autor declara que es tracta d'un estudi «inédito y recién redactado» que reflecteix «más o menos condensada, la clase que sobre el tema de la sinonímia suelo explicar cada curso a mis alumnos de Semántica» (pág. 8); un tema, doncs, que «duia al pap» de molt ençà, ben meditat i contrastat.

tema, prou interessant per sí sol, ofereix encara un repte afegit perquè la contundència amb què l'autor afirma la seva convicció des de l'inici s'adiu força amb les desqualificacions que etziba als oponents². Tot plegat, Salvador conclou que la negació de la sinonímia no pot ser altra cosa que una absurda mania o, com a mínim, «un principio de acuerdo entre semantistas tradicionales, pseudomodernos y modernos de verdad, lo que [...] resulta sospechoso y obliga a pensar en que tal vez se trate más bien de una creencia común [...] que de un meditado juicio suficientemente comprobado» (pág. 56). Sigui com sigui, «todo el que insiste en negarlos [los sinónimos] es que está tomando el rábano por las hojas, confundiendo la lengua con el habla, el significado con el sentido» (pág. 61). I és que «los sinónimos están ahí de un modo tan patente, su existencia es un hecho tan manifiesto que hasta produce cierto sonrojo haberlo tenido que proclamar desde el propio título de este trabajo» (pág. 66).

1.2. Des del punt de vista estrictament teòric, la controvèrsia que planteja Salvador és clara, almenys en aparença. Per un costat, hi ha l'opinió, tradicionalment sostinguda sense cap oposició significativa, segons la qual els sinònims plens o absoluts no existeixen, és a dir, no hi ha cap parella (o grup) de mots que signifiquin exactament el mateix en totes les circumstàncies comunicatives i en tots els contextos gramaticals en què puguin comparèixer. Salvador pren nota, tanmateix, de l'afirmació de Bréal segons la qual, quan es produeix una sinonímia entre mots, la llengua la desfà diversificant-ne els significats —repartint-los, per a expressar-ho amb la seva terminologia— fins que deixen de ser intercanviables. Això implica que si la llengua desfà la sinonímia és perquè també la fa, la crea. La qüestió aleshores és si la sinonímia es desfà sempre, si no hi ha casos en què la sinonímia entre mots, dos o més, es crea i es manté. Per a Salvador la qüestió rau en si es troben, o no, exemples de mots amb significat sempre idèntic, «porque si hay ejemplos de vocablos absolutamente intercambiables en cualquier contexto, sin modificar el contenido denotativo, entonces es que sí hay sinónimos» (pág. 56). La certesa sobre aquesta possibilitat li ve des

² Així, qualifica la semàntica de Palmer de «vieja [...] sin la genialidad de Bréal» (pág. 54); de Berruto diu que «mezcla [...] la lengua con el habla, el sistema con la norma o el estilo, y de ahí la confusión [...] y su inseguridad acerca del fenómeno» (pág. 55), i a Baldinger li atribueix «el embarullamiento máximo» (pág. 55). De Pottier n'estranya la negació de la sinonímia a «Vers une sémantique moderne», tot i tractant-se «del planteamiento de una semántica estructural» (pág. 56). Fins i tot Coseriu incorre, com veurem, en igual despropòsit malgrat la seva condició de «paladín y maestro indiscutido [...] de quien casi siempre hay que partir y con quien casi siempre hay que estar de acuerdo» (pág. 56, les cursives són meves).

que va descobrir de jove que una *zafa* i una *palangana* eren una mateixa cosa sempre i en tots els casos llevat que la primera és el mot que s'utilitza al seu poble, Cúllar Baza, i a altres, i el segon el que s'utilitza a Granada i en el castellà diguem més estàndard. I de llavors ençà no ha parat de trobar nous exemples.

Per a rematar la seva posició, Salvador analitza els criteris de G. Devoto i W. E. Collinson, recollits a S. Ullmann 1965, sobre les possibles relacions d'ús entre dos mots aparentment sinonímics *A* i *B*. Es tracta, breument, dels següents, que exemplifico en castellà seguint el propi Salvador:

- 1) *A* és més general que *B* (*pelo / cabello*)
- 2) *A* és més intens que *B* (*horrendo / horrible*)
- 3) *A* és més emotiu que *B* (*cariño / afecto*)
- 4) *A* implica un judici moral, i *B* no (*cicatero / ahorrativo*)
- 5) *A* és més professional que *B* (*amigdalitis / anginas*)
- 6) *A* és més literari que *B* (*estío / verano*)
- 7) *A* és més col·loquial que *B* (*barriga / vientre*)
- 8) *A* és més local que *B* (*zafa / palangana*)
- 9) *A* és infantívol, i *B* no (*pipí / orina*)

Segons Salvador, els quatre primers criteris exclouen la sinonímia, atès que *A* i *B* són en realitat lexemes diferents pertanyents a un mateix camp semàntic per bé que entre ells es presentin tipus diferents d'oposició. Pel que fa al quart criteri, entén que comporta «rasgos que funcionan en numerosos campos léxicos».

En canvi, els cinc criteris restants no eviten la sinonímia perquè no són lingüístics en sentit estricte, no afecten la llengua com a sistema, sinó la norma. Com a molt, ofereixen valors simptomàtics o estilístics, però «de ahí no pasa la cosa» (pág. 60), no pertanyen a llengües funcionals distintes —encara que admet que el cinquè, el sisè i el vuitè hi puguin pertànyer poc o molt, segons el cas—. Perquè si la llengua funcional «es la lengua en cuanto sistema» (pág. 61), les varietats dialectals, socials o geogràfiques són efectivament llengües funcionals, i per tant sistemes diferents, però no en són els nivells d'elocució o els estils de llengua. I si la màxima expressió de llengua funcional és l'idiolecte, i l'existència de sinònims depèn que hi hagi paraules que «puedan ser utilizadas por su poseedor indistintamente —e independientemente de conveniencias contextuales o de intenciones momentáneas— no para designar sino para significar una cosa, es decir, significantes que correspondan en todos los casos al mismo significado lin-

güístico, no estilístico, entonces es que existen sinónimos en la lengua funcional» (pág. 61). Salvador acaba analitzant els últims criteris a partir de les mateixes parelles d'exemples adduïts i amb el convenciment que tenen el mateix significat «sin que en sus sememas pueda advertirse ni el más mínimo rasgo diferenciador» (pág. 62). En tots els casos observa que es tracta d'alternatives conegudes al mateix temps per tots els castellanoparlants diguem-ne normals, que les utilitzen segons els requeriments contextuals i d'interacció amb l'interlocutor.

I aporta nous exemples propis assenyalant «que no sólo hay sinónimos en cualquier lengua, histórica o funcional, sino que hay determinados campos semánticos donde la acumulación sinonímica es constante, yo diría que casi obligada» (págs. 63-64). Es refereix sobretot a:

- 1) L'estil literari, on s'eviten repeticions (pág. 64).
- 2) Certs adverbis, com els de dubte, on «la relación de lexías sale fácil: *acaso, tal vez, quizás, a lo mejor, posiblemente, probablemente*». Fora de *a lo mejor*, que no admet subjuntiu, els altres «son todos absolutamente intercambiables» (pág. 64).
- 3) També ho són alguns verbs com ara *empezar, comenzar, principiar* i, «con rección sintáctica diferenciada, *iniciar*, intercambiable con los otros en múltiples contextos. Su opuesto campo antonímico consta aún de una serie más nutrida de sinónimos: *acabar, terminar, concluir, finalizar y rematar*. Del último tal vez pueda decirse que tiene un uso más localizado geográfica y socialmente, pero los otros [...] resultan absolutamente intercambiables en todos los contextos» (pág. 64)³.

En fi, «frente a la ley de repartición, que no es ley pero que como tendencia existe en muchos casos, la tendencia a la igualación de significados, a la proliferación sinonímica, también es un hecho» (pág. 65), ja que de la mateixa manera que hi ha homonímia i polisèmia (un significant amb diversos significats), hi pot haver sinonímia (el contrari).

2. Recapitulació prèvia

2.1. Aviat es fa evident que per a copsar una mica millor les perspectives que adopta Salvador no ens podem limitar al contingut estricte del tre-

³ Admet la inclusió a la llista de *finalizar* contra l'opinió de Fernando Lázaro Carreter, ni més ni menys, mentre exclou *culminar* per raons estilístiques (pág. 65).

ball, que va compondre enmig d'una important activitat tant científica com pedagògica en l'àmbit universitari sobretot de La Laguna i Granada. Apart de les referències que fa, i que convé consultar en més d'algun cas, és precís tenir en compte, si més no, un altre treball, Salvador 1983a, i altres de deixebles seves, en particular Pastor 1988 i Bedmar 1995, als quals em referiré oportunament.

Dit això, cal precisar que Salvador es mou en l'àmbit de la lexemàtica —més que no pas de la semàntica en general (que declara massa vaga, a Salvador 1983a)—, i d'una manera més específica en el de la teoria del camp lèxic, i que parteix de la persuasió que l'estructuralisme, o funcionalisme, forneix un marc teòric no sols adequat sinó inequívoc i definitiu per a l'esclariment del problema, sempre que sigui, això sí, un marc «ortodox», que defugui com cal tant la prolixitat innecessària d'alternatives terminològiques com, sobretot, qualsevol desviació o vel·leïtat doctrinal —de les quals no se n'escapoleixen ni Pottier, com hem vist, ni tan sols el numen Coseriu, com veurem—. Per això adopta com a punts de partença bàsics la dicotomia entre llengua i parla amb la distinció subsegüent entre sistema, norma i parla, juntament amb nocions com ara, «camp semàntic», «llengua funcional» i d'altres, gairebé sempre inspirades en Coseriu i, subsidiàriament, Ullmann i algú altre.

On es dilucida tota la qüestió és precisament dins la llengua funcional, una noció que, seguint E. Coseriu, Salvador adopta com cada varietat geogràfica de qualsevol llengua històrica, per a puntualitzar poc després que «el idiolecto es la lengua funcional por antonomasia» (pág. 58). Unes quantes pàgines més endavant repara en la noció de llengua funcional a partir del propi Coseriu 1977, pág. 12, qui la defineix com «la lengua en cuanto a sistema, [...] más o menos unitaria dentro de una lengua histórica» i la contraposa a la «llengua històrica» (francès, anglès, alemany, etc.) perquè aquesta, «tomada en su conjunto, abarca toda una serie de 'lenguas funcionales', a veces bastante diferentes». El mal és que el propi Coseriu, en un treball posterior, inclou dialectes, nivells i estils de llengua entre els casos de llengua funcional, cosa que, per a Salvador, entra en contradicció amb la definició d'abans i, per tant, amb la distinció teòrica fonamental entre sistema i norma⁴. Certament és així.

⁴ Això va passar tot i tractant-se de sengles treballs de Coseriu publicats al mateix volum, *Principios de semántica estructural*. La primera referència prové de «Para una semántica diacrónica estructural», datada a 1964, mentre que el canvi de posició prové de «Las estructuras lexemáticas», datada a 1968.

Davant d'aquest canvi de parer, Salvador pren l'alternativa de negligir-lo, com si es tractés només d'un lapsus magistral i prou, i reafirma que la llengua funcional per antonomàsia és l'ídiolcte, que defineix com «el sistema lingüístico tal como lo posee un individuo y le permite entender a otros hablantes de la misma lengua y hacerse entender por ellos» (pág. 61)⁵. Això, és clar, transfereix la sinonímia al terreny dels parlants individuals, amb la qual cosa conclou que, si un parlant fa servir mots alternatius com a sinònims, és que hi ha sinònims. Però com que els parlants són molt peculiars i desiguals, els classifica en funció de la seva intel·ligència: «esto [la repartición de significado] ocurre sobre todo cuando los informantes son muy inteligentes; los menos inteligentes nos suelen ofrecer estas parejas de sinónimos [...] sin intentar diferenciarlos, y finalmente los sujetos poco inteligentes acumulan [...] voces con el mismo significado» (pág. 58). Vet aquí, doncs, com la sinonímia està en relació directa amb l'estultícia, més que no pas amb la lucidesa, dels parlants: «como dialectólogo he llegado desde luego a la conclusión de que los sinónimos son principalmente patrimonio de los tontos» (pág. 58). No nega tanmateix que hi pugui haver sinònims entre els parlants més refinats, com ara els literats i la gent molt culta en general. A fi de comptes, observa, «si el escritor los usa es porque pertenecen a su idiolecto [...] independientemente del sentido que en cada caso adquieran» (pág. 58). Està clar, segons tot això, que si un sol parlant —acadèmic o analfabet— afirma, no ja que hi ha sinònims, sinó que *A* i *B* ho són, és que hi ha sinonímia, i prou.

2.2. Fem abans de res una referència sumària a la terminologia per tal d'evitar malentesos i limitar-nos a la de Salvador. Es tracta de puntualitzar que, per a ell, la designació i el sentit són manifestacions de la «parla» o de la «norma», mentre que el significat o contingut denotatiu pertany al domini del «sistema», on «no importa el sentido que adquieran en cada caso los sinónimos» (pág. 58). A la mateixa pàgina, nota 14, declara que «en el texto todo es significativo, pero dilucidar su significado es tarea estilística y no lingüística». I remata: «si ellos [los semantistas que niegan la sinonimia] no entendieran como sinónimas dos palabras que en la lengua corriente a veces lo son, *significado* y *sentido*, pero que para un lingüista han de tener signi-

⁵ La noció d'ídiolcte, inspirada més aviat en la dialectologia americana de J. Hall i B. Bloch, s'aparta pròpiament de Coseriu. Són interessants les precisions —una mica enrevessades al meu gust—, de Bedmar 1995 sobre la diversa definició i ús de la noció de llengua funcional i d'ídiolcte entre Coseriu i Salvador arran d'una tesi de doctorat més que no pas a propòsit d'aquesta discrepància.

ficados completamente diferentes, no se les ocurriría introducir en [...] su razonamiento criterios tan heterogéneos como los que se han reseñado» (pág. 65). Per si de cas, recalquem que, segons Coseriu, «sistema» és el conjunt de funcions o d'oposicions funcionals de la llengua fora de la seva realització concreta però que en determina tots els tipus de realització. O bé el conjunt estructurat de possibilitats i límits significatius en forma d'organització interna i superior.

Al seu torn, l'estil o el registre de parla és una qüestió de norma, mentre que les varietats geogràfiques, socials i culturals competeixen al sistema. I el més decisiu: el sistema es manifesta, s'encarna, es materialitza, en la realitat com a llengua funcional o, dit a l'inrevés, la llengua funcional és la manifestació natural del sistema, mentre que, al seu torn, la manifestació natural de la llengua funcional en el parlant és l'idiolecte, la intersecció on s'articula la dimensió individual i social de la llengua.

Conscient de la dificultat d'articular la noció de sistema abstracte amb les inevitables variants de tota mena que ofereixen les llengües històriques, Coseriu 1981 mateix va postular la noció de diasistema, juntament amb variants de tres tipus:

- 1) diatòpiques, diguem-ne horitzontals, derivades de la distribució de la llengua en l'espai (objecte bàsic de la dialectologia tradicional);
- 2) diastràtiques, verticals, derivades de les diferències socio-culturals fins i tot en uns mateixos àmbits geogràfics (objecte de la sociolingüística tradicional), i
- 3) diafàtiques, o diafàsiques, derivades de les maneres de parlar per tal d'optimitzar la comunicació amb altres parlants —si es tracta d'un estranger, un infant, de fer un discurs...— (objecte de la pragmàtica i l'estilística).

La definició arquetípica d'aquestes variants pressuposa que cada parlant pertany a una sola variant diatòpica i diastràtica, mentre que, en canvi, podrà adoptar diverses modalitats diafàsiques, registres o estils de parla segons les característiques del seus interlocutors. Per això, com hem vist, primer Coseriu i sempre Salvador, aquest a través de l'idiolecte, mantenen les variants diafàsiques en l'òrbita de la norma, i les altres dues en la del sistema.

En un segon terme, curiosament força menys operatiu per al seu raonament, els lexemes pertanyen a camps semàntics o lèxics i es componen de sememes. Almenys explícitament, Salvador no aporta res d'anàlisi compo-

nencial o d'alguna formalització similar o alternativa. De fet, si rebutja B. Pottier —segurament el representant de l'anàlisi componencial que tenia més a la vora— és, al meu parer, per tres raons almenys, les dues primeres reconegudes pel propi Salvador: 1) perquè les unitats sèmiques (com les que utilitza Pottier) no sempre tenen un reflex lèxic, mentre que els lexemes sí que en tenen, per definició; 2) perquè Pottier conclou que no hi ha sinonímia, i 3) perquè ofereix un formalisme rigorós no fàcil de copsar ni d'aplicar a tots, ni de lluny, els camps, dominis o paradigmes semàntics⁶. No hi ha dubte que, per extensió i varietat, el vocabulari de les llengües està organitzat d'una manera força heterogènia, sobretot si el comparem amb els models fonològics que n'inspiren la metodologia.

2.3. És extraordinàriament ardu analitzar d'una manera completa i ordenada la sinonímia ateses les implicacions conceptuals que comprèn i la quantitat d'autors que hi han dit coses significatives i que Salvador ha omès (com era inevitable, tot sigui dit). El cert és que canvia essencialment l'avaluació general del seu treball si es manté una perspectiva estrictament lexemàtica o si se n'adopta una de més general. Més exactament encara, si ens mantenim en l'àmbit estricte que crea Salvador poc faltirà que li repetim els arguments i li donem la raó —cosa que mai no he descartat, per cert—, si no fos perquè les crítiques que adjudica a tort i a dret demostren que està pensant en principis generals de la semàntica o, més exactament, de com funciona la llengua. Proposo, per tant, partir dels supòsits que aplica de la lexemàtica i mirar d'avaluar-ne el sentit, la coherència i sobretot si dóna una idea prou autònoma i entenedora precisament de com funciona la llengua; tot plegat dintre d'uns límits raonablement reduïts.

Sigui com sigui, en tot això s'hi veuen implicades totes les nocions sensibles a la sinonímia, començant per la pròpia sinonímia, el significat, el sentit i la polisèmia, i seguint per la commutació, el mot, l'ídiolècte, el sistema, la norma, la parla, la llengua funcional... Després de meditar-ho, decideixo començar per la mateixa noció de sinonímia.

En l'avaluació dels exemples de Salvador em mantindré en castellà, però no sempre en la creació de nous.

⁶ En altres treballs (p. ex., 1965, 1983a), Salvador es declara distant de Pottier i afi a Co-seriu.

3. *Sinonímia i commutació*

3.1. De molt ençà s'ha precisat que de sinonímies n'hi ha de diverses classes, almenys una d'ocasional o esporàdica i una d'absoluta, perfecta o total. La primera es produeix quan dos o més mots són intercanviables si més no en alguns contextos. Un exemple il·lustratiu seria l'ús en contextos ponderatius d'adjectius tan diferents, en principi, com ara *magnífico, fabuloso* i *cojonudo*, a més d'equivalents com *de puta madre* i *para cagarse*, amb excuses per la concessió a la colorista moda popular. Les floretes (*piropos*) i l'antítesi, els insults, en són també exemples similars. Per altra banda, hi ha la definició de S. Ullmann 1965, segurament la més coneguda i utilitzada —però no necessàriament acceptada, ni molt menys— de sinonímia absoluta que es troba justament a l'obra d'on Salvador extreu els vuit criteris que hem reproduït a 1.2. Ullmann precisa que dos mots són sinònims absoluts si, i només si, totes les oracions en què poden comparèixer tenen sempre el mateix significat denotatiu i connotatiu. Vet aquí, doncs, per començar, que Ullmann, en transferir la sinonímia als contextos oracionals, a la seva totalitat i a dos tipus diferents de significat, imposa unes coordenades que Salvador passa per alt tant en teoria com a la pràctica, si no sempre, d'una manera intermitent. Després veurem per què, almenys en part, i sobretot assenyalarem la transcendència que comporta l'abstracció d'aquells trets⁷.

Per començar, Salvador no dona gairebé mai cap exemple d'oració, sinó només de lexemes, que solen presentar-se com la forma de citació de mots aïllats; per a ser exactes, no dona mai exemples si tenim en compte que la llengua no funciona amb mots aïllats, sinó amb oracions o amb textos, fins i tot quan es redueixen a mots aïllats⁸. Només podem presumir que les oracions les dona per suposades, cosa que no sols deixa sense comprovació real

⁷ Avui són més aviat pocs els semantistes que accepten del tot i sense crítica la definició d'Ullmann, sobretot pel que fa a la indeterminació del concepte de «connotació». Voldria destacar, en aquest propòsit, la distinció que estableix Lyons 1968 entre sinonímia «completa» per quan hi ha equivalència denotativa i connotativa entre *A* i *B*, i sinonímia «total» per quan hi ha només equivalència denotativa, la que defensa Salvador. És força significatiu, de pas, que aquell autor dediqui més d'un apartat sencer a la sinonímia en aquesta obra introductòria i la passi pràcticament per alt en el monumental tractat de 1977.

⁸ La «forma de citació» és la referència morfològica convencional d'identificar els lexemes, especialment en lexicografia: en masculí singular els adjectius (*lleig, gros...*), en infinitiu els verbs (*saltar, riure...*), etcètera.

els casos que addueix, sinó fins i tot a nosaltres sense saber què entén, exactament, per significat, mot i commutació. De fet, quan declara que *A* i *B* són sinònims ve a acceptar graus diversos de sinonímia:

- 1) Absoluta, segons l'apodíctica declaració amb què comença: «si hay sinónimos —y los hay y espero demostrarlo— tienen que ser absolutos, porque si no fuesen absolutos no serían sinónimos» (pág. 51). I així ho recalca repetidament. Per exemple, «esas cinco parejas de la lista son parejas de sinónimos absolutos» (pág. 62) diu a propòsit dels exemples 5)-9) de la taula de 1.2; «tenemos conciencia de su perfecta [sic] sinonimia», sobre *estío* y *verano* (pág. 63), i declara també «sinónimos absolutos» *barriga* y *vientre* (pág. 63), així com la sèrie *empezar*, *comenzar*... (pág. 64), fixant-nos només en uns pocs passatges.
- 2) Parcial o esporàdica, però incontrovertiblement no absoluta, quan afirma, p. ex., a propòsit de *cerdo*, *puerco*, *cochino*, *guarro*, *marrano*, *gochó*, *tocino*, *chancho*... que «los tres últimos pueden sentirse como más dialectales [...], tal vez con los otros se hagan combinaciones semánticas que opongán, en la distribución, el animal vivo al animal sacrificado o a su carne, que prefieren una voz para el sentido recto y otra para su conversión en adjetivo figurado, pero aparte de esas posibles sutilezas, lo normal es poseer varios sinónimos para denominar al conocido mamífero paquidermo doméstico» (pág. 58). Esporàdica ho és igualment l'intercanvi de mots dins l'estil literari per a evitar repeticions (págs. 58 i 64)⁹.
- 3) Quasi-agramatical, quan assenyala, p. ex., que *a lo mejor* no admet el subjuntiu i els altres adverbis de dubte sí (pág. 64).
- 4) Quasi-gramatical i parcial alhora, quan inclou el verb *iniciar* a la sèrie de *empezar*, *comenzar* i *principiar* perquè, tot i tenir «rección sintáctica diferenciada» és «intercambiable con los otros en múltiples contextos [sic] (pág. 64).

3.2. No obstant això, Salvador dóna tots els casos que addueix com exemples de «sinonímia absoluta» en virtut de la prova de la commutació, on s'ajunten tots aquests problemes... apart dels que planteja ella mateixa. Enumerem de moment un parell d'aspectes incontrovertibles. Per exemple,

⁹ La sinonímia parcial predomina de forma indiscutible, per no dir que és l'única indiscutible. A Cerdà 1996 la batejo com a «perionímia», a propòsit dels mecanismes de cerca a què donen lloc les definicions lexicogràfiques dels diccionaris de sinònims i els anomenats ideològics, el banc de proves per excel·lència de la lexemàtica pràctica. La mera diferenciació entre diccionari de sinònims i diccionari ideològic comporta una considerable riquesa conceptual sobre la qüestió.

en la sèrie d'adverbis de dubte *acaso, tal vez, quizás, a lo mejor, posiblemente, probablemente...* s'observa que, almenys en certs contextos, *acaso* no es pot utilitzar tot sol. En efecte, tots els castellanoparlants nadius que he consultat entenen que a una pregunta com *¿Vendrá Juan?* es pot respondre amb *Tal vez, Quizás, A lo mejor...* pero no amb **Acaso*. A més, tampoc no troben que *posiblemente* i *probablemente* coincideixin, atès que el segon augmenta el grau de certesa relativa de qui l'empra¹⁰.

Se m'ocorre encara aportar un exemple de sinonímia per a mi inqüestionable fins que l'he examinat més a fons: *aún* i *todavía*. És precisament aquesta equivalència el tret distintiu que permet distingir l'adverbi *aún*, accentuat, i la conjunció o adverbi *aun*, sense accentuar, als parlants que les pronuncien sense copsar-ne prou bé la diferència. Però tampoc no ha costat gaire trobar-los un context d'incompatibilitat. Efectivament, a la pregunta *¿Sigue Juan enfermo?* es pot respondre *¡Todavía!* però no **¡Aún!*

Sembla, doncs, que l'últim recurs seria apel·lar a sinònims terminològics o tècnics de tipus *estenografia* i *taquigrafia, escápula* i *omóplato, milibar* i *hectopascal* o a alternances morfològiques *sefardí* i *sefardita, cantara* i *cantase* o bé fonològiques com *omóplato* i *omoplato, período* i *periodo...*

Si estenem encara l'aplicació restrictiva de la commutació a altres relacions distributives, igualment ens trobem amb situacions aparentment paradoxals; p. ex., amb alternances morfològiques com la de l'adjectiu masculí singular *mal* i *malo* (*Juan es un mal cantante* i *Juan es un cantante malo*), el primer anteposat al nom que qualifica i el segon posposat. D'acord amb una aplicació rigorosa de la commutació, *mal* i *malo* no són permutables; i per aquesta via tampoc no poden comparèixer en els mateixos contextos gramaticals les alternances genèriques i numèriques de cap adjectiu (*malo / mala; malo / malos...*). De fet, però, els casos així de distribució complementària entre elements d'una mateixa classe són precisament una prova formal de la seva equivalència, en aquest cas de sinonímia¹¹.

¹⁰ Em pregunto si Salvador incorporaria encara a la mateixa sèrie d'adverbis alternatives textuals plurilexemàtiques i oracionals com ara *Cualquiera sabe, Vete a saber, Puede, etcètera*.

¹¹ Lyons 1968 dóna una definició formal de sinonímia com a implicació bilateral o equivalència entre oracions i encara entre elements lèxics que es trobin en oracions formalment idèntiques: si $O_1 \supset O_2$ i si $O_2 \supset O_1$, llavors $O_1 \equiv O_2$ (o bé si $x \supset y$ i si $y \supset x$, llavors $x \equiv y$). No obstant, malgrat que *comprar* \supset *vendre* (*Joan compra un llibre a la Maria*), *vendre* \supset *comprar* (*La Maria ven un llibre a Joan*) i, per tant, *comprar* \equiv *vendre*, *comprar* i *vendre* són termes equivalents «inversos», però no sinònims, atès que *Joan compra un llibre a la Maria* no equival a *Joan ven un llibre a la Maria*. Hi ha també sinonímia formal a les construccions equatives de *ser, A és A, és a dir, a les tautologies*. Però tampoc no falten exemples pràctics

4. *Mot i significat*

4.1. Això ens duu a preguntar-nos què entén exactament Salvador per mot i significat. Com he dit, tots els exemples que addueix es refereixen a lexemes aïllats —encara que es componguin de diversos elements morfològics, com ara *tal vez* o *a lo mejor*—, que tracta com si fossin entitats úniques i indivisibles amb significats igualment únics i indivisibles. També fa abstracció de les propietats gramaticals o sintàctiques dels mots. És evident, però, que, sense anar més enllà del seu propi raonament, qualsevol peculiaritat sintàctica que tingui un element dintre d'una sèrie el fa incompatible amb la totalitat de contextos de commutació i el descarta automàticament de la sinonímia absoluta.

Una manera d'esclarir-ho pot consistir a examinar l'avaluació de Salvador sobre els nou criteris de Devoto i Collinson (cf. 1.2), destinats, en últim terme, a escatir la primitiva distinció d'Ullmann entre significat denotatiu (cognitiu...) i significat connotatiu (emotiu...). Es desprèn que per a Salvador allò que pertany al significat denotatiu és pròpiament «significat» mentre que allò que pertany al significat connotatiu és pròpiament «sentit», i que això li serveix per a separar, respectivament, els quatre primers criteris dels cinc últims, tot i reconèixer tanmateix que entre aquests últims hi pot haver situacions ambivalents. No sé si en la decisió s'ha guiat més per l'anàlisi dels exemples triats que no pas per l'oposició que vénen a il·lustrar, ja que, de fet, aplicant el mateix principi, trobo que només les diferències entre més o menys general (1), més o menys professional (5) i més o menys local (8) semblen indiscutiblement denotatives. La primera perquè comporta efectivament una distribució diferent de sememes; la segona perquè els lexemes respectius pertanyen a paradigmes diferents (comparem, si no, la terminologia respectiva que tenen a l'abast els especialistes i els llecs) i la tercera perquè, d'acord amb la noció «ortodoxa» de «llengua funcional», els lexemes que pertanyen a dialectes diferents —sí, *zafa* i *palan-gana*, la sèrie *cerdo*, *puerco...*, etc.— tenen significat diferent. Pel que fa a la resta, si és que no representen un mer registre de parla, no veig com distingir sempre entre graus d'emotivitat i intensitat, col·loquialisme i caràcter

que ho desmenteixen, com ara *La guerra és la guerra* o *Els amics són els amics*, que no fan sinó demostrar que les úniques tautologies que s'utilitzen en la pràctica són només aparents i, per tant, no auto-sinonímiques.

literari ni per què es limita a la implicació de judicis morals (per què no també estètics o polítics, per exemple?)¹².

Un altre aspecte sense aclarir i més decisiu, al meu parer, és com es compagina:

- 1) La declaració que «en el texto todo es significativo, pero dilucidar su significado es tarea estilística y no lingüística» (pág. 58, nota 14). Si competeix a l'estilística, no es tracta de «significat», sinó de «sentit», llevat que aquí empri «significat» en un sentit no tècnic, o no estricte;
- 2) La inclusió entre els casos de sinonímia dels canvis textuals que s'introdueixen en l'estil literari per a evitar repeticions (pág. 63)¹³. Flagrant contradicció amb l'anterior, i
- 3) La declaració conclouent que «*significado y sentido* [...] para un lingüista han de tener significados completamente diferentes» (pág. 65).

4.2. Per a dir-ho en clau estructuralista, l'oposició entre dos elements ha de ser paradigmàtica, i no (només) sintagmàtica¹⁴. Mentre per a Salvador sentit i designació són termes alternatius per a referir-se al valor concret que un mot adquireix en un fet de parla determinat, el significat és el valor abstracte, fix i sincrònicament inamovible que li confereix el sistema, i si hi ha o no hi ha sinonímia és una qüestió que s'ha de dilucidar exclusivament en el sistema i dintre d'un mateix paradigma, en aquest cas, camp semàntic¹⁵. En l'article de referència almenys, no precisa, però, quina concepció té de significat lingüístic. Dóna per fet que es tracta d'una noció que es desprèn prou clarament del sistema lingüístic, en el sentit de Coseriu, i que correspon a la idea intuïtiva que tenen els parlants. Ni assaja ni es pronuncia, com

¹² De fet, una modalitat de sinonímia inspirada en la propaganda clàssica s'obre pas amb una potència inèdita. Penseu, si no, en el control mediàtic que exerceixen certs grups de pressió social amb el qual vénen a crear, si més no, assimilacions o reduccions (quasi)sinonímiques interessades, positives o negatives, entre termes com ara *nacionalisme*, *terrorisme*, *feixisme* i *racisme*, i similars.

¹³ A Lyons 1968 s'afegeix, a més d'evitar repeticions, la preferència per mots curts (o llargs) o per mots més corrents (o més cultes) així com diverses coercions fonològiques en poesia (p. ex., de rima, ritme o metre; de manera que, posem per cas, *palangana* pot comparèixer en un context on rimi, diguem, amb *gana*, *mengana* o *tangana*, cosa que no pot fer *zafà*).

¹⁴ Si no fos així, prenent com a model la commutació fonològica, la distinció entre *le* i *lee*, per posar un cas extrem, podria induir a establir una oposició fonològica entre / ě / i / ē / en castellà, cosa que seria absurda per raons d'economia conceptual i metodològica.

¹⁵ En un sentit estricte, tot és inamovible sincrònicament, atès que els canvis requereixen temps. Aquí només vull recalcar que es tracta de propietats semàntiques que Salvador sembla considerar inherents a cada mot.

hem vist, sobre l'anàlisi componencial ni té tan sols en compte la diversificació de significats que hi ha darrere de qualsevol mot, baldament siguin els significats que els lexicògrafs identifiquen en accepcions¹⁶.

S'entén, pel que fa a la sèrie *acabar, terminar, concluir, finalizar y rematar*, que *acabar* pot funcionar almenys doblement, en un sentit propi i un sentit perifràstic, de manera que *Juan acaba de cenar* tant pot significar que Juan està a les acaballes de sopar o que fa un moment que Juan ha sopat, cosa que no és possible amb cap dels altres «sinònims». I què dir d'una exploració cap als límits de la gramaticalitat i la semanticitat d'un mot com ara *tirar* en un exemple de tipus *Juan tiró la cuerda, la toalla y la casa por la ventana, y luego de la cuerda y de la manta*, tenint en compte no sols les dues reccions del verb *tirar* aquí (*la cuerda* i *de la cuerda*) sinó també que *tirar la toalla, tirar la casa por la ventana* i *tirar de la manta* poden tenir significats analítics o bé figurats (en aquest cas, respectivament, renunciar en l'anhel d'un afany, prodigar les despeses en l'avinentesa d'algun esdeveniment i revelar informació oculta, típicament incriminàtoria). Es tracta d'un exemple gramatical? Quants lexemes exactament hi ha allí a *tirar*? Tants com vulguem?

4.3. En aquest punt val a considerar Pastor 1988, on es distingeix, per una banda, l'oposició entre homonímia i polisèmia i, per altra, la sinonímia en el supòsit que, des del punt de vista lexemàtic, la polisèmia no té res a veure amb la sinonímia¹⁷. Per a mi, en canvi, la polisèmia és una manifestació inherent al significat dels mots (lexemes o grups de lexemes), de fet, la més tangible. M'agradaria tot plegat poder dedicar més atenció als interessantíssims arguments que addueixen Trujillo 1976 i Gutiérrez 1981 i 1989 sobre la polisèmia partint de postulats axiomàtics de la lexemàtica funcionalista com:

- 1) El principi de l'estructurabilitat, segons el qual la llengua està totalment travada, i
- 2) el principi de consubstancialitat quantitativa, segons el qual hi ha tants significats com significants.

¹⁶ Només trobem referències indirectes com quan admet sinonímia entre mots intercanviables «en múltiples contextos» (pág. 64 i 3.1, més amunt). Se suposa que es refereix als contextos en què els mots en qüestió són efectivament sinònims: tota una tautologia.

¹⁷ L'autora també dóna a entendre que el clàssic problema de la sinonímia ha quedat resolt amb l'article de Salvador. Val la pena considerar també Casas 1995 i Ariza 2003, tot i la seva reluctància cap a la dialèctica. A Escoriza 2003 hi ha una presentació global, però sumària, de la connexió entre sinonímia i polisèmia en l'àmbit de la lingüística variacionista.

Admiro l'ambició teòrica del plantejament i m'inclino a creure que almenys el primer postulat és cert, però només com una intuïció del lingüista i no en els termes operatius de la gramaticalitat que esbossaré més endavant (6.1)¹⁸. Del segon ja he dit que no veig com delimitar amb cap certesa què significa un mot. Una prova d'això és que quan es dona la rara casualitat que els diccionaris no es copien els uns dels altres mai no coincideixen ni en la identificació ni en l'organització de les accepcions atribuïdes a les entrades, ni en la definició de les més o menys coincidents. Una altra és l'aparició espontània de frases fetes a l'entorn dels mots com a resultat d'usos polisèmics i embrió d'accepcions, fenòmens directament proporcionals al temps que els mots porten en circulació —compareu, si no, les entrades *peseta* i *euro* juntament amb les respectives derivacions al *Diccionario* de la RAE—.

4.4. Encara hi ha més possibilitats. Em referiré a algunes, a partir de l'exemple de *palangana*. El diccionari de la RAE remet *palangana* a *jofaina*, que defineix com 'vasija en forma de taza, de gran diámetro y poca profundidad, que sirve principalmente para lavarse la cara y las manos'. Però a l'entrada *palangana* es consignen altres significats, com ara 'lavabo o pila con grifos para lavarse' (a l'Uruguai); 'Persona fanfarrona, pedante' (a l'Argentina, Perú i Uruguai); 'Persona indecisa' i 'Persona entrometida' (a Costa Rica), i 'Persona boba, tonta' (a Costa Rica i Uruguai). Evidentment, fora del primer i de la primera variant uruguaiana, es tracta d'usos igualment figurats i —recalquem-ho— tan allunyats del significat de *jofaina* que sens dubte Salvador, ni ningú, no els considerarà ni tan sols sinònims recíprocs. Tanmateix, aquests usos translàtics havien de sortir del significat original a partir de derivacions iròniques i similars.

La qüestió que vull posar de relleu no és si en tots aquests contextos *palangana* pot ser substituïda per *zafa* —l'únic que interessa a Salvador—, sinó el nombre il·limitat de contextos significatius que pot adquirir un mot i les conseqüències de sentit (o de significat?) que se'n deriva. Perquè, a més de les ironies —en què els lexemes o les expressions volen dir el contrari

¹⁸ Si no, somnis com ara la traducció automàtica entre llengües serien cosa de bufar i fer ampolles. No puc evitar recordar, en aquest punt, els primers sistemes experts creats en el domini de la intel·ligència artificial basats en la hipòtesi que el pensament humà està sempre estructurat formant un tot coherent i organitzat. Aviat es va posar de manifest que les creences, conviccions i supòsits més o menys assimilats per la gent fins i tot sàvia es distribueixen molt més com els objectes escampats d'una golfà que no pas com els volums ordenats d'una biblioteca. Una altra cosa ben diferent és una teoria. Com aquí.

del que signifiquen— encara podem fer una metàfora històrica i anomenar, posem per cas, *palangana de Pilatos* un paquet de disposicions legals d'un Estat que permetés als governants inhibir-se explícitament (implícitament, no els cal) de responsabilitats judicials o de justificacions explicatives sobre qualsevol qüestió considerada compromesa. És a dir, un ús metafòric, o tròpic, en què un significat pot comparèixer sense el mot que habitualment el designa o en què un mot pot comparèixer sense el significat que habitualment té¹⁹.

4.5. No perdo de vista que aquests exemples són estilístics o normatius, i no sistemàtics, però de fet són estilístics fins que... es tornen sistemàtics. Tot plegat no fan sinó demostrar que hi ha una solidaritat estricta entre sistema i parla —com podria ser, si no?—, cosa que comporta, entre moltes altres coses, que:

- 1) La manifestació bàsica del significat és el text, oral o escrit, o, en tot cas, l'oració —amb-dós entesos en el sentit en què s'empren en bona part de la lingüística de molt ençà— per la senzilla raó que la llengua es manifesta sols en forma de parla i el text o les oracions en són les unitats²⁰.
- 2) El significat dels mots aïllats és una abstracció lingüística de més o menys abast teòric (des de la lexicogràfica computacional fins a la d'una mare que explica al seu fill de tres anys què vol dir un mot).
- 3) I és així perquè el significat de tot text mai no coincideix amb la suma estricta dels significats dels mots que l'integren.
- 4) La diferència que separa el significat dels mots aïllats que componen un text i el significat del text resultant es basa crucialment en el coneixement relatiu compartit que tenen els interlocutors sobre els antecedents de l'acte de parla²¹.

¹⁹ I ja que hem fet esment de la diferència entre «significar» i «voler dir», encara podríem afegir els anomenats «actes de parla indirectes» de Searle 1969 ençà, és a dir, aquelles expressions que transmeten un significat no literal, com ara la pregunta *Té hora?* per a demanar que es digui quina hora és.

²⁰ La diferència que faig aquí entre text (expressió, enunciat..., segons l'escola que formula les característiques bàsiques de l'acte de parla) i oració estableix que el text és una porció de parla real i, per tant, indeterminada en extensió i característiques estructurals, mentre que l'oració, model teòric del text, es forma a partir d'una estructura sintagmàtica bipolar de subjecte i predicat.

²¹ Dintre d'aquest coneixement compartit s'insereix, entre molts altres factors, allò que Ullmann i molts semantistes clàssics anomenen «significat connotatiu». I no sols entre leixemes o mots aïllats, sinó també entre leixemes i expressions (una qüestió que, com hem vist,

- 5) L'articulació del significat textual amb aquest coneixement compartit —que, a més, varia (teòricament, minva) al llarg de la comunicació— és el principal factor que converteix les oracions en enunciats. Més encara, el significat textual és residual, en el sentit que comprèn (millor, tendeix a comprendre) només allò que no està ja comprès en el coneixement compartit.
- 6) El significat textual, oracional o enunciatiu, és lingüísticament indeterminat, vague, fins que no es determina de què es parla —només es precisa pragmàticament, i mai del tot, ni molt menys.
- 7) Per aquest motiu, no pot existir cap acte comunicatiu perfecte o exacte, sinó només aproximat —com recalquen els postulats bàsics de la pragmàtica—. En altres paraules, la fita primordial de qui confegeix un acte de parla és fer-lo reeixir, és a dir, promoure els canvis que es proposa en l'estat actual de coses. I, a la inversa, per part de qui el rep, l'important és copsar la intenció comunicativa de l'emissor²².
- 8) Per a aconseguir un canvi en l'estat de coses sol haver-hi múltiples estratègies comunicatives disponibles i encara són més les estructures lingüístiques que les poden vehicular.
- 9) Per això, el significat del mot aïllat no té límits preestablerts i fixos, és una virtualitat del sistema lingüístic global, la virtualitat per definició. Millor encara expressat a l'inrevés: la llengua és una virtualitat i el significat dels mots aïllats n'és el principal exponent.

En aquesta seqüència de notes encara falta tot allò que fa referència a l'oposició entre llengua oral i llengua escrita, essent aquesta última l'única que sembla tenir en compte Salvador. Perquè si en fixem en la llengua oral com la manifestació genuïna de les llengües naturals, haurem de comptar amb tot un seguit abundantíssim de trets continus —o analògics, en la terminologia més actual— que compareixen en tota emissió d'enunciats: entonació, ritme, tensió articulatòria..., gesticulació, expressió facial, rialles, suspensions reticents... i un llarg etcètera. En conjunt són recursos d'un arsenal expressiu perfectament controlat pels parlants nadius. A mesura que la lingüística actual els vagi digitalitzant, si és que mai ho fa, s'incorporaran al conjunt de trets paradigmàtics, però mentre això no passi, o encara que

Salvador passa per alt): *Cervantes i el manco de Lepanto, Jesucrist i el fill de Déu, Venus i l'estel del matí (o del vespre)*...

²² L'important és el que es pretén i no pas el que es diu. Per a citar només algunes de les concepcions emblemàtiques dins del marc de la pragmàtica lingüística, J. L. Austin 1962, H. P. Grice 1968 i Sperber i Wilson 1986 vénen a coincidir en què l'èxit de la comunicació consisteix justament a fer que l'oient descobreixi la intenció del parlant a partir d'un enunciat i altres indicis concurrents.

això no passi, no els podem negligir. En especial perquè, pel que fa al tema que ens ocupa, no hi ha dubte que aquests recursos fan que els mots no siguin mai sinònims ni tan sols d'ells mateixos en enunciat diferents. Quan un parlant subratlla haver captat *perfectament* allò que un interlocutor li vol dir és segur que ha apel·lat a indicis i criteris que depassen molt, moltíssim, el domini de la lexemàtica.

El cas és que, fins i tot fent abstracció de tot això, es pot comprovar fàcilment el caràcter virtual del significat d'un sol mot a partir del llenguatge dels números. En efecte, què significa paradigmàticament «1», és a dir, quin és el seu significat de «llengua» tenint en compte els valors sintagmàtics, o de «parla», 1 (un), 10 (deu), 100 (cent), 1.000 (mil), 10.000 (deu mil)... etc.? El significat de llengua és incommensurable tot i que el parlant sap per intuïció com compondre quantitats amb l'element paradigmàtic «1» i com interpretar-les inequívocament quan les veu en composició, com ara a *IIIIIIII*. ¿I si 100 està expressat en un altre paradigma, posem per cas, en base binària (equivalent a 4 en base decimal)? Per descomptat, no es podrà expressar com a *cent* (ni com a *quatre*), i encara, per a qui no hi estigui avesat —com si es tractés d'una llengua diferent— serà extremadament difícil de concebre'n el significat (és a dir, el valor). Tanmateix, el té, precís i inconfusible, encara que indefinible en abstracte. Em pregunto, de pas, fins a quin punt pot ser encara peculiar el significat de «0», present no sols en expressions numèriques com *1010*, sinó també en construccions com ara *Sobre aquella taula no hi ha cap llibre* o *Sobre aquella taula no hi ha res*. (No cal que us molesteu a consultar als diccionaris les definicions purament tautològiques d'*u* o *zero*.)

4.6. De cara als plantejaments de Salvador, el més important de tot és que el significat d'un mot es manifesta com una constel·lació de significats virtuals, o sentits —com un «halo de valores», com deia l'infamat (per Salvador) K. Baldinger (pág. 55) —, amb un o més nuclis relativament estables, el que en lexicografia s'anomena «accepcions», i límits difuminats entre ells. Com s'expliquen, si no, les variables referencials que pot adquirir el mot *palangana* i la seva relativa fixació en diversos registres hispanoamericans? Els parlants, com a molt, poden establir si (els sembla que) un determinat sentit forma part o no del significat d'un mot, però en cap cas poden delimitar aquest significat per la senzilla raó que la seva competència lingüística real està oberta als trops, als sentits figurats, a les ironies, etcètera. I per això la polisèmia no és cap fenomen marginal sinó un producte inherent a l'articulació entre llengua i parla.

En resum, la competència del parlant permet seleccionar els mots que convenen en cada necessitat comunicativa, però no establir els límits virtuals dels significats oracionals o lèxics. Si se li demana això, se'l col·loca en una peculiar perspectiva de lingüista que resoldrà com veurem a l'apartat 6.

5. Llengua funcional i idiolecte

Tornant a les definicions adduïdes de «llengua funcional» —de sistema més o menys unitari entre un conjunt de varietats dialectals de qualsevol llengua històrica— i d'idiolecte —sistema que permet l'individu entendre i fer-se entendre pels altres parlants de la mateixa llengua històrica—, veiem com Salvador ateny una interpretació radicalment restrictiva en declarar que n'hi ha prou si un sol parlant declara no percebre cap diferència entre dos o més mots per concloure sense apel·lació possible que hi ha efectivament sinònims. Concloent i incontrovertible, i també abusiu perquè, tot i conjuminant la dimensió individual i la social, no hi ha dubte que cada parlant és peculiar en alguna mesura, però... fins a quin punt? Fins al punt, en últim terme, que cadascú utilitza els mots segons la respectiva experiència personal. Amb la qual cosa hem de concloure també que *palangana* dit per Juan no és sinònim absolut de *palangana* dit per Manolo, encara que Juan i Manolo siguin veïns d'escala de tota la vida²³. Més encara, aquella dita castellana de *No mentar la soga en casa del ahorcado* encara ho il·lustra millor, perquè, si més no, posa de manifest que el mot *soga* ja no significa el mateix pels parents del penjat a partir del moment en què s'ha produït la feta. I és clar que, portant el raonament a les últimes conseqüències, es pot dir que a partir de llavors la família de l'interfecte constitueix un espai dialectal diferenciat no sols dels veïns sinó fins i tot d'ells mateixos respecte de com parlaven abans. Ben mirat, πάντα θεῖ, tot flueix en la llengua.

Ara bé, pel que fa a la sinonímia, el problema no és tant establir si tots els parlants són alhora individualment i col·lectivament peculiars, que ho són, com comprovar que cap parlant no pot pronunciar-se a priori sobre els límits dels significats de mots aïllats, senzillament perquè no n'hi ha, de lí-

²³ Això obre la discussió cap a un altre important aspecte semàntic que Salvador també passa per alt: la referència, és a dir, l'existència de referents (entitats) en el món que suportin el significats respectius. En el cas límit que considerem, seria sens dubte transcendent que Juan i Manolo només fessin servir una mateixa palangana. L'exemple clàssic és la indeterminació lingüística dels matisos dels colors.

mits. I perquè no hi ha —o, potser millor, no es veu— una articulació lògica entre les nocions de llengua funcional i idiolecte tal com les defineix Salvador. Si no, hauria de precisar com s'organitzen els trets semàntics bàsics (semes, sememes...) per a mantenir els lexemes ben delimitats tant entre ells com entre totes (?) les modalitats contextuals que poden arribar a adquirir.

6. *Realitat i virtualitat*

6.1. D'un temps ençà tot això s'ha dilucidat d'una altra manera, de fet dissociant-ho en una oposició entre els conceptes —disjunts, recalquem-ho— d'acceptabilitat i de gramaticalitat, definits, respectivament, com les intuïcions dels parlants sobre les virtualitats de la llengua i com el model gramatical aplicat a les mateixes virtualitats (cf. Lyons 1977). Que són diferents, no hi ha cap dubte, per bé que tampoc no falta qui posa en entredit la importància de l'oposició. La segona, la gramaticalitat, es manifesta com un conjunt de regles que actua sobre uns elements paradigmàtics i produeix elements compostos, si fa no fa com una fórmula o una expressió matemàtica; p. ex., tal com l'expressió $x = a^2$ genera, per als valors 1, 2, 3, 4... d' a , els resultats «gramaticals» 1, 4, 9, 16... per a x , però no *3, *8 o bé *11, que són així «agramaticals». El llenguatge dels números, al·ludit a 4.5, n'és precisament un cas emblemàtic, sense la dimensió de l'acceptabilitat, ja que no admet modalitats dialectals, estils ni registres individuals. En les llengües naturals, molt més complexes, el model gramatical s'expressa com un conjunt més o menys formalitzat de regles combinatòries que actuen sobre elements típicament disposats en diferents nivells funcionals (fonemes, morfemes, mots, semes...) per a formar síl·labes, mots, sintagmes, oracions... Unes regles que admeten, per exemple, aplicacions iteratives i recursives sense límit, que ultrapassen l'actuació habitual dels parlants²⁴. Aquest model gramatical formalitzat és, sens dubte, allò que més s'assem-

²⁴ Un sistema de regles és recursiu quan el producte d'una regla es reescriu com l'entrada d'una altra regla, com ara a 1) $A \rightarrow B C$ i 2) $C \rightarrow A$, o, amb estructures sintàctiques, 1) $SN \rightarrow \text{Det } N \text{ SP}$ i 2) $SP \rightarrow P \text{ SN}$. Podem exemplificar aquest últim cas de recursió de SN i SP (sintagma nominal i sintagma preposicional) amb *El fill de la veïna de la casa de la cantonada del costat de dalt del carrer del mercat del peix de...* Al llenguatge dels números, amb una sola regla combinatòria, només hi cap la iteració (repetició), que, lògicament, no té límit: *1111...* Per això, paradoxalment una seqüència numèrica sense límit es troba tanmateix dins dels límits de la gramaticalitat.

bla a la noció de sistema segons Coseriu, però en abstracte, com tots els models, és a dir, sense articular-se a través de cap diàstema amb variants dialectals, sociològiques, estilístiques, etc. fora de les que tria qui el dissenya. Rigorosament parlant, doncs, la gramaticalitat només existeix en la ment dels lingüistes i es materialitza en els seus tractats²⁵.

6.2. En canvi, la noció de llengua funcional o idiòlecte —representant del sistema en la realitat, el sistema fet tangible— s'acosta a la d'acceptabilitat, la intuïció que tenen els parlants del sistema o, més exactament, de com funciona la llengua. Val a precisar que quan utilitzem el terme «intuïció» en lingüística ens referim a un saber que ens consta tant per introspecció com per observació però que no podem descriure d'una manera rigorosa i formalitzada. Sabem que la llengua és virtual i, per tant, sense límits definits. Ningú no els pot copsar, però qualsevol experiment sobre les intuïcions lingüístiques demostra que fins i tot els parlants menys dotats estan en condicions de saber, per exemple, si moltes, moltíssimes, construccions són o no possibles en la seva llengua, és a dir, si són fora o dins dels límits d'aquella virtualitat. Ara bé, està demostrat que quan s'enfronta a la pregunta de si es pot dir *x*, el parlant sense formació teòrica no fa pròpiament un raonament gramatical, sinó pragmàtic; no escorcolla cap conjunt de regles abstractes, sinó que intenta imaginar una situació comunicativa concreta, sovint una sola, en què *x* es pugui dir amb naturalitat. I si la troba, dirà que sí; si no, dirà que no. Aquest procediment no explora de fet les intuïcions estrictament gramaticals del parlant, sinó la seva imaginació pragmàtica, per no dir dramàtica o, millor encara, dramaturgic. Per això, no hi pot haver cap certesa si afirma sense més ni més que *A* i *B* són sinònims absoluts. Sovint s'ha vist que una expressió rebutjada és utilitzada a continuació de forma espontània²⁶. Més encara, perquè hi ha una acceptabilitat onomasiològica i una acceptabilitat semasiològica, és a dir, unes intuïcions que

²⁵ Ja que no es pot pretendre que les regles d'una gramàtica generativa —posem com les de Chomsky 1965— copiïn o reproduïxin el raonament real dels parlants.

²⁶ No em puc estar de recordar una cèlebre reflexió de Roman Jakobson —no recordo on l'he llegida o sentida— sobre l'acceptabilitat de *Golf plays John*, que els seus contertulians rebutjaven, en front de la «correcta» *John plays golf*. Jakobson la va convertir en acceptable aduint que John estava tan obsessionat pel golf, però tant, que més que no pas que ell jugués al golf era el golf qui jugava a ell. Amb aquesta escenificació, tothom va acceptar *Golf plays John*. De fet, en els límits de les intuïcions hi ha considerables discrepàncies entre els parlants. Recordem, si no, la secular brega dels puritans de la llengua contra els usos no acadèmics i vulgars o el desacord de G. Salvador amb F. Lázaro Carreter a propòsit de *finalizar*, que hem esmentat a la nota 3.

provenen de les disponibilitats lingüístiques com a emissors i unes intuïcions, lògicament més obertes encara, que provenen de les disponibilitats lingüístiques com a receptors.

En resum, la llengua és virtual —il·limitada i regulada— i el significat de les expressions i encara més el dels mots aïllats (perquè són més abstractes i són lliures de context, no provenen de regles) n'és el principal exponent. De tot això, el gramàtic, el lingüista, n'extrau una formalització, una gramàtica, en forma d'un conjunt de regles tant més abstracta com més regular i sistemàtica pretén ser. I en la mesura en què la vulgui fer més completa o sencera més haurà de renunciar a la formalització.

6.3. En conseqüència, és innegable que sovinteja la sinonímia episòdica i més o menys extensa, de parla. Però de sinonímia sistemàtica absoluta, llevat de la terminologia tècnica i casos similars o assimilats —artificis lexicològics de laboratori i d'hivernacle—, només se'n veu en funció de la lleugeresa de la perquisició. O bé se'n veu en abstracte: amb mots en abstracte (lexemes), significat en abstracte, idiolecte en abstracte i... sinonímia en abstracte.

Les principals diferències entre el raonament de Salvador i el meu rauen, per un costat, en què ell dóna per feta l'articulació entre les nocions de llengua funcional i idiolecte; per a mi, en canvi, els equivalents més pròxims, gramaticalitat i acceptabilitat, són, com he dit, disjunts, ja que pertanyen, respectivament, al domini del lingüista i del parlant, del model i de la realitat. I al contrari, ell considera antitètiques i inconnexes la llengua i la parla, en sentit saussureà, mentre que jo les veig interdependents i solidàries. En qualsevol cas, al marge de la contundència amb què ho proclama, per a mi Salvador no demostra que existeixin sinònims absoluts en el funcionament, en l'ús, de la llengua.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Ariza, M. 2003: «La sinonímia como proceso del cambio lingüístico», *Lengua, variación y contexto*, a *Estudios dedicados a Humberto López Morales*, Madrid, Arco Libros, pàg. 925-938.
- Austin, J. L. 1962: *How to do things with words*, Oxford, Clarendon Press, (versió castellana: *Cómo hacer cosas con palabras. Palabras y acciones*, Barcelona, Paidós, 1982).

- Bedmar, M.ª J. 1995: «La posesión de la lengua (de E. Coseriu a G. Salvador)», *RSEL* 25, 1, pàgs. 87-97.
- Casas, M. 1995: «Sinonimia y eufemismo», *Quaderni di Semantica* 16, pàgs. 17-46.
- 2002: *Los niveles del significar*, Documentos de investigación lingüística, Universidad de Cádiz.
- Cerdà, R. 1996: «Reflexiones críticas en torno a dos diccionarios ideológicos», *Lingüística Española Actual* 18, 2, pàgs. 251-278.
- Chomsky, N. 1965: *Aspects of the theory of syntax*, Cambridge, Mass., MIT Press, (versió castellana: *Aspectos de la teoría de la sintaxis*, Madrid, Aguilar, 1970).
- Coseriu, E. 1964: «Para una semántica diacrónica estructural», a Coseriu 1977, pàgs. 11-86.
- 1968: «Las estructuras lexemáticas», a Coseriu 1977, pàgs. 162-184.
- 1977: *Principios de semántica estructural*, Madrid, Gredos.
- 1981: «Los conceptos de *dialecto, nivel y estilo de lengua*», *Lingüística Española Actual* 3, pàgs. 1-32.
- Escoriza Moreno, L. 2003: *Perspectivas de análisis en el ámbito de la variación lingüística*, Documentos de Investigación Lingüística, Universidad de Cádiz.
- Grice, H. P. 1968: «Utterer's meaning, sentence meaning, and word meaning», *Foundations of Language* 4, pàgs. 1-18.
- Gutiérrez Ordóñez, S. 1981: *Lingüística y semántica (aproximación funcional)*, Oviedo, Universidad de Oviedo, Servicio de Publicaciones.
- 1989: *Introducción a la semántica funcional*, Madrid, Síntesis.
- Lyons, J. 1968: *Introduction to theoretical linguistics*, Londres, Cambridge University Press, (versió castellana: *Introducción en la lingüística teórica*, Barcelona, Editorial Teide, 1971).
- 1977 *Semantics*, II vols., Londres, Cambridge University Press, (versió castellana: *Semántica*, Barcelona, Editorial Teide, 1980).
- Pastor Milán, M.ª Á. 1988: «Un enfoque lexemático de la homonimia, polisemia y sinonimia», *RSEL* 18, 2, pàgs. 299-316.
- Pottier, B. 1964: «Vers une sémantique moderne», *Travaux de Linguistique et de Littérature* 2, 1, pàgs. 107-137, (versió castellana a Pottier 1968, pàgs. 99-133).
- 1968: *Lingüística moderna y filología hispánica*, Madrid, Gredos.
- Real Academia Española 2001: *Diccionario de la Lengua Española*, 22.ª ed., Madrid, Espasa-Calpe.
- Salvador, G. 1965: «Estudio del campo semántico *arar* en Andalucía», a Salvador 1985, pàgs. 13-41.
- 1983a: «Lexemas puente y lexemas sincréticos», a Salvador 1985, pàgs. 42-50.
- 1983b: «Sí hay sinónimos», a Salvador 1985, pàgs. 51-66.
- 1985: *Semántica y lexicología del español. Estudios y lecciones*, Madrid, Paraninfo, Colección Filológica.
- 1985-6: «Dialectos y estructuras», a Salvador 1987, pàgs. 38-45.

- 1987: *Estudios dialectológicos*, Madrid, Paraninfo.
- Searle, J. R. 1969: *Speech Acts*, Londres i Nova York, Cambridge University Press, (versió castellana: *Actos de habla*, Madrid, Cátedra, 1980).
- Sperber, D. i Wilson, D. 1986: *Relevance: Communication and cognition*, Oxford, Basil Blackwell (2.ª ed. 1995) (versió castellana: *La relevancia*, Madrid, Visor, 1994).
- Trujillo, R. 1976: *Elementos de semántica lingüística*, Madrid, Cátedra.
- Ullmann, S. 1962: *Semantics*, Oxford, Blackwell, (versió castellana: *Semántica. Introducción a la ciencia del significado*, Madrid, Aguilar, 1965).